

VERSLAG VOOR FAMILIE EN VRIENDEN VAN EEN GROEPSREIS

NAAR ISRAEL EN DE BEZETTE GEBIEDEN: 27 augustus - 10 september 1995.

door Johan Snoek.

NB: hier en daar wordt verwezen naar mijn Soms moet een mens kleur bekennen (af te korten als kleur).

Inleiding.

De reis kwam tot stand dank zij het initiatief van Kees Thieme, ouderling van de Paulus-kerk te Rotterdam en als zodanig medewerker van ds. Hans Visser. De Paulus-kerk is landelijk bekend geworden door hulp aan drugs-verslaafden en het opkomen voor diverse andere groepen die in de knel zitten zoals politieke vluchtelingen. Zo heeft men zich al sinds jaren bekommerd om het lot van enkele honderden Palestijnen uit het door Israël in de oorlog van 1967 bezette gebied: deze Palestijnen, voornamelijk uit Nabloes (het bijbelse Sichem) afkomstig, vonden als gastarbeiders vóór 1967 werk op een margarine-fabriek in Vlaardingen. Na 1967 verhinderde Israël hun terugkeer naar Nabloes.

Verder bestaan er hechte banden tussen de Paulus-kerk en de Lutherse gemeente te Beet Sahoer, een dorp vlakbij Bethlehem; de bevolking bestaat bijna geheel uit (Palestijnse) christenen. Men is daar bezig een reisorganisatie op te zetten: Alternative Tourism Group (ATG). Zo wil men een bijdrage leveren aan de opbouw van de Palestijnse staat in wording: in de bezettingssituatie kregen Palestijnse gidsen nauwelijks een kans en evenmin hotels in het bezette gebied. Bovendien wil men een "alternatief tourisma" bevorderen waarbij de bezoeker niet alleen "heilige plaatsen" te zien krijgt maar ook intensief kennis maakt met de bewoners van het land.

Ons groepje bestond uit veertien deelnemers: wij waren de eersten uit Nederland die van de diensten van ATG gebruik maakten. Men had een uitgebreid programma samengesteld. We hebben de belangrijkste bijbelse plaatsen bezocht onder leiding van een christen-Palestijnse gids. Hij vertelde - met grote kennis van zaken en tegelijk vanuit innerlijke overtuiging - over de bijbelse achtergrond van een bepaalde plek. Daarnaast maakten we kennis met zowel Palestijnse als Israëliische woordvoerders - en van diverse politieke richting. Ook zijn we drie dagen lang gast geweest bij een gezin in Beet Sahoer.

De reis werd een boeiende belevenis. In het volgende doe ik er verslag van en laat daarbij veel van mijn aantekeningen weg want het verhaal zou te lang worden.

Ibrahim.

Tot onze groep behoorde één Palestijn, Ibrahim. Hij woont sinds jaren in Nederland, is getrouwd en heeft twee kinderen. "k Schat hem op 45 jaar.

Na onze aankomst in Israël werd hij vastgehouden voor ondervraging. Wel heeft hij een Nederlands paspoort maar zijn naam en geboorteplaats tonen dat hij Palestijn van geboorte is. Als de ondervraging lang gaat duren, blijft een lid van de groep (zijn persoonlijke vriend) op hem wachten en vertrekken wij - wel een beetje aangeslagen - naar Jeruzalem.

We overnachten in een uitstekend hotel in Oost-Jeruzalem. Ik krijg een kamer voor drie personen maar de andere twee zijn Ibrahim en zijn kameraad dus ik heb het rijk alleen. Midden in de nacht wordt er op de deur geklopt: daar zijn ze! Ibrahim vertelde, dat hij het lange verhoor als een poging

tot intimidatie had ervaren; maar hij had zich niet laten intimideren, dus...

Tijdens de volgende dagen zou Ibrahim af en toe zijn eigen programma volgen: na al die jaren van scheiding waren er vele familieleden die hij bezoeken wilde. Hij heeft ook zijn geboortedorp bezocht: "De put die mijn vader gegraven heeft is er nog". Hij nam twee flessen water uit die put en een paar stenen mee naar huis: "Onze kinderen zullen niet terugkeren, want ze zijn opgegroeid in de Nederlandse cultuur. Maar ik wil wel graag, dat ze trots zijn op hun afkomst".

Vanunu.

Op onze eerste dag in Jeruzalem gaat de groep naar de Oude Stad, de Olijfberg enz. Maar ik heb enkele weken geleden aan president Weizmann schriftelijk om een onderhoud gevraagd - in een Ivriet dat naar ik vrees in de loop der jaren wat houderig is geworden. Ten eerste wil ik de president een boek aanbieden en ten tweede wil ik graag de kwestie Mordechai Vanunu aan de orde stellen. Vanunu was de joodse atoomtechnicus die, kort nadat hij in Australië zich had laten dopen, naar Engeland reisde en publiceerde dat Israël over een arsenaal van atoomwapenen beschikt. Daarop werd hij door de Israëlische geheime dienst gekidnapt en teruggebracht naar Israël waar hij nu een straf van 18 jaar uitzit in bijna volledige isolatie (kleur, p. 275-276).

In mijn brief had ik o.m. geschreven, dat Vanunu ongetwijfeld de wet heeft overtreden maar dat hij nu voor velen een symbool wordt en dat de kwestie Israël's naam in de wereld geen goed doet; terwijl er m.i. een weg is, om hem tot een ander symbool te maken, dat gunstig zal zijn voor de naam van Israël in de wereld.

Die ochtend loop ik van ons hotel naar de residentie van de president; wel een heel eind maar een schitterende wandeling. Weizmann is zo juist teruggekomen van vakantie en heeft nog geen kennis kunnen nemen van mijn brief, zo wordt me verteld. "U kunt dat boek hier komen afgeven, en daarna zal men beslissen of de president U ontvangt".

'k Ga terug naar het hotel om het boek op te halen. Voorin schrijf ik: "Eens publiceerde een Engelse generaal een boek over de avonturen die hij na de slag om Arnhem met mijn familie en mij heeft doorstaan (kleur, p. 112 e.v.). Hij schonk mij dit exemplaar, met een opdracht van de auteur. Nu schenk ik het aan de president van Israël; met mijn gevoelens van respect". Men zou me eventueel bellen voor een afspraak; 'k heb niets gehoord en had dat ook niet meer verwacht.

's Middags heb ik een gesprek gehad met de Palestijnse dr. Naim Ateek (zie voor het verslag daarvan bijlage I: Weerzien te Jeruzalem).

Dinsdag, 29 aug.

We beginnen in Oost-Jeruzalem, met een ontmoeting op het in de pers vaak genoemde Oriënt House: hier zwaaien vertegenwoordigers van de PLO de scepter. "Israël bemint Jeruzalem, maar wij ook want we zijn hier geboren", zo vertelt men ons. En verder: "Onteigening van ons land in en rondom Jeruzalem gaat nog steeds door, ondanks de vredesbesprekingen. We verloren alles, maar niet onze waardigheid" (dignity).

We gaan verder, naar het kantoor van een lid van de Palestijnse oppositie (niet de Islamitische Hamas maar ongodsdienstig). Onze zegsman is goed geïnformeerd, heeft enkele boeken over het conflict geschreven en zat een paar keer in de gevangenis. "We zijn democratisch en geen dissidenten. Met Oslo (het begin van het vredesproces) gaan we accoord, maar we vinden dat

Arafat nu teveel toegeeft. In het verleden hebben we ons soms gewelddadig tegen de bezetting gekeerd, maar die weg hebben we verlaten. We zullen niet het volle pond van onze rechten terugkrijgen; als het eindresultaat redelijk is, gaan we accoord".

's Middags gaan we - in West-Jeruzalem - eerst naar Yad Vashem: "een gedenkteken en een naam" (Jes. 56:5); de plek waar men de tijdens de tweede wereldoorlog omgebrachte Joden gedenkt. Sinds de jaren zestig toen ik maandelijks in het archief van de bibliotheek van Yad Vashem onderzoek deed, is het enorm uitgebreid. Iedereen is er stil van. Je zou erover moeten napraten maar daar is niet van gekomen.

Dan nog een ontmoeting in West-Jeruzalem, met een vertegenwoordiger van de Israëlische vredesbeweging. Van beroep is hij advocaat. Als zodanig is hij vaak de raadsman van Palestijnen die onteigening van hun land voor de rechter brengen. Over Oslo is hij positief: "Dat was een geweldige doorbraak maar het moet nog vrucht gaan dragen. Het gevaar dreigt dat wij 'vrede op een koopje' nastreven. Wat de kolonisten (in het bezette gebied) betreft: hun spel is uit en juist daarom maken ze zoveel misbaar. Noch de Palestijnen, noch wij Joden zijn gezegend met het Scandinavische temperament!" Een lid van onze groep zegt: "Wat kunnen we doen?" Zijn antwoord is: "Nederland stuurt jaarlijks tulpen ter verfraaiing van het stadsbeeld van Jeruzalem. Het zou een aardig idee zijn, om die tulpen nu eens niet voor (het Joodse) West- maar voor het Palestijnse Oost-Jeruzalem te bestemmen. Ik Ben nieuwsgierig hoe de gemeenteraad van Jeruzalem met zulk een bestemming om zou gaan".

's Avonds luisteren we dan nog naar een vroegere medewerkster van oud-burgemeester Teddy Kollek die ons haarfijn uit de doeken doet welke maatregelen Israël op allerlei gebied neemt, om te verzekeren dat ook Oost-Jeruzalem exclusief van Israël is en blijft; en dat op een toon van "zo gaat het nu eenmaal in de wereld". Ik vraag haar: "Maar wat vindt U er zelf van?" Ze antwoordt: "Laat daar geen misverstand over bestaan. Het is onrechtvaardig".

Woensdag 30 augustus.

We brengen een bezoek aan Hebron; er heerst een grimmige sfeer in de stad waar een enkele jaren geleden gestichte gemeenschap van 450 Joden wil blijven wonen te midden van 120.000 Palestijnen, al zal zich het Israëlische leger volgens het accoord van Oslo uit deze stad dienen terug te trekken. Nu is de binnenstad nog voor alle verkeer afgezet en de Joodse kolonie wordt zwaar bewaakt. Evenzo de graven van de aartsvaders: Hier schoot immers de Joodse kolonist Baruch Goldstein in de moskee 29 Moslims dood; hoe velen er toen voor hun leven verminkt werden?

Onze groep wordt, na diverse controle-posten te zijn gepasseerd en na enig gepalaver van onze gids met de militairen ("Ik ben een christen" - geen moslim dus - hoor ik hem tegen de soldaten zeggen) mogen we de moskee binnen. Die is strikt afgescheiden van de synagoge. De sfeer ervaar ik als sinister. Het is triest: op en rondom de vermeende graven van de aartsvaders hebben hun nakomelingen nog geen vrede kunnen sluiten.

's Middags zouden we naar een Joodse nederzetting gaan en daar over het standpunt van de kolonisten worden geïnformeerd maar men heeft de afspraak op het laatste moment afgezegd en dat ging dus niet door. Later zouden we gelukkig wel uitvoerig worden ingelicht door een zegsvrouw van de kolonisten op de Golan-vlakte.

Donderdag 31 augustus.

We gaan naar Ramalla, een stadje niet ver van Jeruzalem. Naar men zegt zou Ramalla wel eens - na Gaza - het volgende bestuurscentrum van de PNA (Palestijnse nationale autoriteit) kunnen worden.

Ons eerste bezoek is aan het bureau van Al Haq, de vereniging van Palestijnse juristen, onafhankelijk maar wel geliëerd aan de Internationale Vereniging van juristen, in Genève. Men controleert - o.a. door middel van veldwerkers - in hoeverre de mensenrechten worden nageleefd en publiceert daarover rapporten die door organisaties als Amnesty International gebruikt worden. De man die ons te woord staat legt uit:

"De ook door Israël ondertekende Conventies van Genève hebben vastgesteld welke de rechten van een bevolking in een bezet gebied zijn, en welke de verplichtingen van een bezettende macht. Israël vindt dat de Conventies niet van toepassing zijn op ons gebied omdat het de Westoever niet erkent als bezet. Toch heeft Israël verklaard, zich in de praktijk aan de voorschriften van de Conventies te zullen houden. Wij signaleren telkens overtredingen. Staten, die de Conventies ondertekend hebben, verplichten zich daarmee, toe te zullen zien op de naleving van de voorschriften en die naleving te zullen bevorderen. Maar helaas ontbreekt bijv. bij de EG de politieke wil en de moed hiertoe".

Volgens de gegevens van Al Haq zijn niet minder dan 183 Palestijnen vermoord door "doodseskaders" (vermomde Israëlische agenten die hun slachtoffer zonder vorm van proces ter plekke neerschieten). Al Haq onderzoekt overigens ook de naleving van de mensenrechten in Jericho en Gaza, en oefent ook hier kritiek (op de Pal. Nat. Autoriteit dus).

We gaan vervolgens naar de universiteit van Bir Zeit: de rector dr. Hanna Nassar werd in 1973 naar Jordanië verbannen maar mocht in 1993 terugkeren. Tijdens de Intifada werd Bir Zeit vele malen gesloten, maar het onderwijs ging door, bovengronds of ondergronds. Bijna iedere student heeft wel een of meerdere keren gevangen gezeten. Op een marmeren plaat staan de namen van elf studenten die tijdens de opstand gevallen zijn. Onderaan is nog ruimte over; hetzelfde zag ik op een Israëlisch monument voor gevallenen. Een mens moet hopen en bidden, dat er verder geen namen meer bij zullen komen, niet op het ene en niet op het andere gedenkteken.

's Middags gingen we langs een schitterende route naar een piepklein dorpje verscholen in de bergen, waar de Palestijnse priester van de Grieks-Orthodoxe gemeente de kerk liet zien en ons koffie aanbood. Tenslotte hebben we op die dag Taiba bezocht, waar de pastoor van de RK gemeente ons vol trots vlak bij zijn kerk een onlangs opgegraven woning liet zien: zó moet men ten tijde van Jezus geleefd hebben.

Vrijdag 1 sept.

Het staat niet op het programma maar we komen er langs en gaan er binnen: de (RK) universiteit van Bethlehem. Hierover schreef de Israëlische auteur David Grossman een verhaal in zijn baanbrekende Over de grens; het boek was onlangs voor een prikje te koop bij De Slegte. 'k Heb een déjà-vu gevoel en zal dat twee dagen later opnieuw hebben bij ons bezoek aan het vluchtelingenkamp Deheisje want ook daarover schreef Grossman.

Dan de onvermijdelijke geboortekerk enz. 's Middags gaan we dan naar het dorp vlakbij Bethlehem, Beet Sahoer. Hier in het veld heeft eens Ruth aren gelezen op het veld van Boas. De velden van Efratha!

Beet Sahoer heeft zes jaar geleden de internationale pers gehaald toen men weigerde nog langer belasting te betalen. "No taxation without representation" was de leus, zoals eens de opstandige Amerikanen tegen de

Engelsen zeiden toen het thee-oproer in Boston begon. Maar in Beet Sahoer sloeg de bezettingsmacht hard terug: het leger trok een cordon rondom het dorp, er werd een uitgaansverbod opgelegd; wie zich bij nacht of dag buiten de deur waagde werd beschoten - maar er is zelfs niet één soldaat aangevallen want het was principiëel ongewapend verzet. Alle telefoons werden afgesneden en toen begon huis aan huis de confiscatie voor de achterstallige belastingschuld: huisraad (o.a. tv's), auto's en machines waarmee kerststalletjes gemaakt worden - een voorname bron van inkomsten voor het dorp - werden in beslag genomen. Maar Israëliëse vredesactivisten wisten de wachtposten voorbij te komen en waren te gast bij Palestijnse gezinnen: "Laat ons geen beenderen breken, maar het brood". Die houding schiep blijvende vriendschap tussen Joden en Palestijnen.

We bezoeken een coöperatieve winkel en ik wil uit solidariteit een stalletje kopen maar ze zijn me te duur en ik beperk me dus tot één bijbelse figuur. Ook daarvan is de prijs nog wel pittig, maar och... Twee dagen later ontdek ik dat de prijs beslist te hoog was. Het beeldje krijgt een plaats op mijn vensterbank als een herinnering: solidariteit is één ding, naïeviteit is iets anders.

Frank en ik zijn gast bij een gezin met twee zoons. George studeerde scheikunde; hij is onlangs toegelaten tot een speciale opleiding in de VS tot hulpverlening aan door de oorlog lichamelijk en/of psychisch verminkten. Hijzelf heeft een paar keer gevangen gezeten maar kwam er lichamelijk ongeschonden doorheen. Nu probeert hij het geld voor de opleiding in de VS te vinden. Zou daar in Nederland iets aan te doen zijn?

Zaterdag 2 sept.

Dit verhaal dreigt te lang te worden dus 'k probeer te bekorten. We hadden gesprekken met de burgemeester, een arts, iemand van YMCA en nog iemand. Een samenvatting van wat we hoorden:

De gezondheidssituatie is tijdens de bezetting steeds slechter geworden. Vergunning voor een nieuw ziekenhuis moet van het ministerie van defensie (Rabin!) komen, en komt niet. Ook het aantal bedden wordt niet uitgebreid; evenmin komt er modernere apparatuur.

Er zijn ongeveer 6 miljoen Palestijnen en daarvan leven er nu twee miljoen in het eigen land (Israël en de bezette gebieden). Die groene heuvel vlakbij Beet Sahoer: er is een plan - de landmeter is al geweest - om op die heuvel een stad voor 50.000 kolonisten te bouwen.

Het aantal oorlogsslachtoffers - voornamelijk jonge mensen, soms kinderen - loopt in de tienduizenden. De YMCA had geen enkele ervaring maar is begonnen iets voor hen te doen. Er is geen ouderdomsverzekering dus het wegvallen van kinderen als kostwinners betekent, dat voor hun ouders "een onbezorgde oude dag" verloren gaat.

"In het Westen is men bang voor Islamitisch fundamentalisme, maar er is desondanks weinig steun voor een Palestijnse staat, waarin plaats zou zijn voor de Islam-moderne-stijl naast democratische rechten voor christenen. Wil men zoiets in het Westen eigenlijk wel, of laat men liever het eigen caricatuurbeeld van de Islam voortbestaan?"

Daarnaast hoorden we veel kritiek op Arafat. Men vindt dat hij "nieuw leiderschap" niet verdraagt en is bang dat het Palestijns bewind af zal glijden naar een politiestaat. Nu al kunnen Arafat's agenten ook buiten Gaza en Jericho niet alleen terroristen maar ook politieke opposanten van het bed lichten, en dat met kennelijke goedkeuring van Israël.

Zondag 3 sept.

We gaan naar de Lutherse kerk in Beit Sahoer. Tussen deze gemeente en de Paulus-kerk te Rotterdam is er "eeuwige vriendschap". Kees Thieme preekt en ik houd een korte toespraak. Wat we zeggen wordt door ds. Hani Odeh vertaald in het Arabisch.

Later bezoeken we nog het vluchtelingenkamp Deheisje: duizenden en duizenden mensen samengepakt op een paar vierkante km, zonder behoorlijke riolering en zonder enige infrastructuur. Practisch de enige manier om het dagelijks brood te verdienen is de bouw aan nieuwe Joodse nederzettingen. "Op onze grond, moderne huizen terwijl wij leven als beesten. Maar wat moeten we? We moeten toch eten!" Het kamp ligt op een steenworp afstand van Jeruzalem. Onze gids heeft een J op zijn arm getatoeëerd. Ik vraag naar de betekenis: "Jezus", en "Jeruzalem".

Tegen de avond bezoek ik dominé Odeh. Hij zegt o.a.: "Tijdens de intifada zijn er in ons dorp zeven jongens gevallen. Jullie zagen hen misschien als terroristen, wij zien hen als martelaren". En verder: "Nationaliteiten zijn niet God's schepping maar door mensen gemaakt". Ds. Odeh is kwaad: "De Nederlandse kerken hebben het z.g. Holland-dorp gefinancierd (een deel van Oost-Jeruzalem, nu bestemd voor Russische emigranten; JMS). Daardoor worden wij nog meer in het nauw gedreven". Ik leg uit dat dit project niet van de kerken uitging maar van een particuliere organisatie (Christenen voor Israël). Zijn grommend commentaar: "Christenen dan toch maar, die hun medechristenen de keel dichtknijpen".

Maandag 4 sept.

Een dagtocht naar Gaza. We passeren de grensovergang Erez: we laten onze auto hier achter en gaan aan de andere kant verder in een andere auto. Ik zie de eerste Palestijnse agenten, in hun nieuwe uniform: donkerblauw met iets van wit en rood erop: ze lijken een beetje op heilssoldaten. In een lange rij staan de Palestijnen die in Israël willen werken te wachten.

Interkerkelijke hulp van de Wereldraad van Kerken, o.a. gesteund door onze Werelddiakonaten, doet hier schitterend werk. We zien o.a. een naaien en een borduurcursus in actie, en koekjes maken aan de lopende band (van meisjes die ons het eindproduct laten proeven. We horen wel stemmen die kritisch zijn over de situatie: "Het zou beter zijn te leven zonder Arafat, dan in deze situatie mét Arafat."

We worden te woord gestaan door de officiële zegsman van "Voorlichting"; naast hem zitten nog drie mannen, met dassen om en dat in de loeiende hitte. Ze zeggen niks maar roken. Op een voorzichtige vraag over de problemen met Hamas (de fundamentalistische Moslims die zich verzetten tegen het vredesproces) en de handhaving van mensenrechten, komt een enigszins spastisch antwoord. Het doet je des te meer nattigheid voelen. Bovendien, een voorlichter die jokken wil/moet, zou dat dan toch kunnen doen op een charmanter manier.

We gaan naar een van de grote vluchtelingenkampen, Jabalia. Er wordt hier en daar fors gebouwd maar het stinkt er en de leefomstandigheden zijn nog steeds erbarmelijk. Zo gaat dat nu al sinds 1948, jaar in jaar uit. Geen wonder dat Hamas hier grote aanhang heeft, en sommigen tot het plegen van terreurdaden komen.

We passeren de grens weer, langs de lange rij wachtenden, met een gevoel van schaamte en onmacht. Terug naar Jeruzalem.

Dinsdag 5 sept.

Vandaag gaan we naar Jericho; op weg daarheen stoppen we bij "de herberg van de barmhartige Samaritaan". Onze gids (christen-Palestijn) vertelt de gelijkenis met veel verve. Hij eindigt met de vraag: "Wie is in onze tijd die man die uitgeschud langs de kant van de weg lag? En wie zijn tegenwoordig de priester en de leviet?" Zijn eigen toepassing is duidelijk.

In Jericho, dat evenals Gaza nu dus al onder Palestijns bestuur is, worden we vriendelijk ontvangen door een forse hoofdcommissaris en iemand van het departement voor toerisme. Ons wordt een optimistisch beeld geschetst van de situatie maar op voorzichtig gestelde vragen over delicate onderwerpen, krijgen we beleefde maar ontwijkende antwoorden.

We gaan naar de Dode Zee en sommigen zwemmen erin. Men vertelt ons: door overmatig gebruik van het Jordaanwater voor irrigatie, zakt het peil van de Dode zee merkbaar. Zowel op de heen- als op de terugreis bezochten we schitterende oudheidkundige bezienswaardigheden.

Woensdag 6 sept.

Vandaag vertrekken we uit Jeruzalem naar Tiberias. Onderweg vertelt onze gids honderduit. We komen langs Gibeon, Luz/Bethel, Silo en stoppen in Nabloes/Sichem. Een hedendaagse Samaritaan vertelt over zijn gemeenschap: "Eens telden we minstens twee miljoen maar tengevolge van oorlogen waren er in 1917 nog maar 147. Sindsdien is ons aantal weer gegroeid tot rond 600." We gaan de berg Gerizim op, naar de plek waar het jaarlijkse offerfeest wordt gehouden en krijgen opnieuw uitleg.

Dan naar de Jakobs-bron waar Jezus sprak met de Samaritaanse vrouw. De dienstdoende Oosters-orthodoxe priester vertelt dat zijn voorganger in 1979 vermoord werd, en daarna een non, door fanatieke bewoners van een naburige joodse kolonie die vonden dat deze bijbelse plaats in handen van joden en niet van christenen zou moeten zijn.

Dan worden we ontvangen door de oud-burgemeester van Nabloes, Bassam Shaqqa. Toen Israël in 1976 gemeenteraadsverkiezingen toestond werd hij gekozen. In 1982 werd hij door de bezettende macht ontslagen. Joodse extremisten pleegden een bomaanslag op hem die hem beide benen kostte. We ontmoeten hem zonder prothese (vanwege de warmte?), in een rolstoel.

"Zijn de daders van de aanslag gevonden en bestraft", zo vragen we. Ze zijn inderdaad gevonden en kregen een paar jaar gevangenisstraf, maar het brein achter de aanslag werd niet bestraft; hijzelf is i.v.m. de aanslag nooit door de politie verhoord, aldus Shaqqa. Toen joodse kolonisten een nieuwe nederzetting stichtten vlakbij Sichem, demonstreerde de bevolking daartegen en vroeg de militaire gouverneur hem zijn invloed aan te wenden om de demonstraties te doen stoppen. Hij heeft toen gezegd: "Informeert U eerst eens, waarom men eigenlijk demonstreert". Men wilde hem deporteren, maar na vele protesten daartegen is ervan afgezien.

Iemand vraagt: "Haat U Israël?" Hij zegt: "Nee" (ik kijk naar zijn gezicht en denk: dat meent hij). Hij vervolgt: "Mijn advocaat met wie ik een prima relatie heb is joods; maar sommige van mijn familieleden kijken langs me heen sinds ik in de politieke problemen raakte".

We zetten onze tocht voort, brengen nog een bezoek aan Sebaste (in de bijbel: de stad Samaria). De tocht gaat verder; we passeren Jenin en dan is er de grenspost waar stevig gecontroleerd wordt. De paspoorten moeten getoond worden; de controlerende soldaat zegt nadrukkelijk: "het spijt me". Dan rijden we het bezette gebied uit en Galilea in. We logeren niet zoals

gedacht in Tiberias maar in het hotel van kibboets Ma'agan, aan de uiterste zuidpunt van het meer van Galilea.

Donderdag, 7 sept.

Mijn echtgenote Corry zou deelnemen aan de zeventiende Wereld Pinksterconferentie in Jeruzalem en daaraan voorafgaand zou haar groep Galilea bezoeken. Haar reis begon een week later dan de mijne maar we zouden tegelijkertijd in/bij Tiberias zijn. 'k Belde haar op en we spraken af om allebei een ochtend te zullen spijbelen van onze groep, om Tiberias in te trekken. Dat werd een hele belevenis.

We wandelen langs mijn oude kapper. Zijn concurrent was kraakhelder maar praatte niet tijdens de behandeling; deze man was wat smoezelig maar praatte honderd-uit en beijverde zich, al haren knippend, mijn fouten in het Hebreeuws te verbeteren. Bij hem was ik indertijd dus klant geworden. Hij herkende me onmiddellijk en was opgetogen dat hij me opnieuw in zijn stoel kreeg. We gingen naar ons oude huis, nu een Chinees restaurant, en vertelden de man die ons binnenliet over gebeurtenissen van vroeger (zie kleur, bijv. p. 193) Natuurlijk gingen we naar het Schotse Centrum en naar het kerkje aan het meer.

Mijn groep had intussen de rit rondom het meer gemaakt en daarbij Kapernaüm en de berg der zaligsprekingen bezocht. Via Tiberias zouden ze naar Nazareth gaan. Bij het Schotse Centrum hebben ze ons opgepikt. Corry heeft ons die middag vergezeld.

In Nazareth werden we ontvangen door de loco-burgemeester, voor ons de eerste stem van een Palestijn binnen Israël: "We steunen deze regering en het vredesproces; maar er zal geen vrede zijn zonder gelijkheid en andersom. Een confederatie van Jordanië, Israël en Palestina zou een goede eindoplossing kunnen zijn, maar eerst moet er een Palestijnse staat komen waardoor de "dignity" van de Palestijnen hersteld wordt. Dat is geen ideale maar wel een realistische oplossing."

Bij terugkomst in ons hotel hebben de meesten van ons - ook ik - nog een duik in het meer genomen.

Zie verder voor deze dag, en ook voor vrijdag: bijlage II, O Vrede van Tiberias.

Op zaterdag gingen we via de Karmel, Caesareaen Jaffa terug naar Jeruzalem.

Op zondag woonde ik daar de dienst in St. Andrews (de Schotse kerk) bij. Na een pittige veiligheidscheck op het vliegveld - maar je kunt ze geen ongelijk geven - vlogen we terug naar het vaderland. Het was een schitterende reis, iets om nooit te vergeten.

Rotterdam, 29 september 1995.